

KÉPJEGYZÉK

1. Mattathias Antigonos (i. e. 40–37) bronzérméje, elülső és hátsó oldal, 18 mm átm. (Jeruzsálem, The Israel Museum)
2. Aranyornamentika üvegkupa talpában, Róma. Róma. III.–IV. sz. (Jeruzsálem, The Israel Museum)
3. *Mannahullás és fűrjaldás – Mózes átveszi a törvénytáblákat. Vogelkopf-Haggada*, délnémet, XIII. sz. 27 × 18,5 cm (Jeruzsálem, The Israel Museum, Ms. 180/57, fol. 22v–23r)
4. *Mózes átveszi a törvénytáblákat*. Háromkötetes machzor, délnémet, XIV. sz. első negyede (London, The British Library, Ms. Add. 22413, II. köt., fol. 3)
5. *Izsák feláldozása*. Délnémet machzor, XIV. sz. (Oxford, Bodleian Library, Ms. Reggio 1, fol. 159v)
6. Kultikus eszközök. Bibliaillusztráció, Perpignan, 1299, 32 × 23,7 cm (Párizs, Bibliothèque National, Ms. hébr. 7, fol. 13r)
7. Tóraszekrény, menórák, kultikus eszközök. Bét Séaln, zsinagóga, mozaik, VI. sz.
8. *Líránjátzó Dávid*. Gaza, zsinagóga, mozaik, 508–9 körül.
9. *Hárfázó Dávid király*. Zsoltároskönyv-illusztráció, északkelet-francia, 1280–90 körül, 15,7 × 12,2 cm (London, The British Library, Ms. Add. 11 639, fol. 117v)
10. *Hárfázó Dávid király*, „B”-iniciálé felső felében. Zsoltároskönyv-illusztráció, északfrancia, 1295 körül (Baltimore, The Walters Art Gallery, Ms. W. 45, fol. 16)
11. *Hárfázó Dávid király. Májmúni Kódex*, 8. könyv címlap alsó figurális része, valószínűleg francia másolat, 1295–96, 24 × 10 cm (Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Keleti Gyűjtemény, Kaufmann-gyűjt. A 77/III. fol. 1)
12. Húros hangszerek. Olasz, XIII. sz. vége (Parma, Biblioteca palatina, Ms. Parm. 1870 De Rossi 510, fol. 105r)
13. Fidulás. Díszítőelem egy hóraskönyvben, északfrancia, XIII. sz.

- utolsó évtizede (Párizs, Bibliothèque National, lat. 14284, fol. 63)
14. Lantjátékos és két ülő alak. Avicenna orvosi könyve, egy illuminált oldal alsó része, északolasz, XV. sz. harmadik negyede, 43 × cm (Bologna, Biblioteca Universitaria, Ms. 2197, fol. 23)
 15. Sófárfüvő alak, egyik lába háromlábú zsámolyon. Részlet, német, XIV. sz. eleje (Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Ms. A 388/II. fol. 12v)
 16. Páros tánc lantzenére. Olasz, 1470 körül (Jeruzsálem, The Israel Museum, Ms. Rothschild 24, fol. 246v)
 17. Körtánc dobkísérettel. *Szarajevói Haggada*, spanyol, 1350–60 körül (Szarajevó, Nemzeti Múzeum, Haggada, fol. 28r, alsó rész)
 18. Esküvői jelenet. *Jehuda Haggada*, délnémet, 1450–1500 k. (Jeruzsálem, Israel Museum, ms 180/50)
 19. Esküvői ünnepség. Jakob ben Ascher törvénykódex, Mantua 1435, a harmadik részt indító illusztráció, Mózes I. 2, 18 kezdőszavaival (נָתַן לָנוּ /lo tón: „nem jó”). A teljes idézet így hangzik: Nem jó az embernek egyedül lenni: szerzek néki segítő társat, hozzá illőt.
- Gutmann (l. 17. jegyz. p. 107) képértelmezése szerint a jobb oldali rész a fiatal pár bevonulását mutatja, mely időben megelőzi tehát a bal oldalon ábrázolt szertartást. (Róma, Biblioteca Vaticana, Ms. Ross. 555, III. rész, fol. 220r)

* * *

Az illusztrációk közlési engedélyezéséért a következő személyeknek, ill. szervezeteknek tartozom köszönettel: Szántó Tibor (Magyar Helikon), Irene Lewitt és Anna Levin (The Israel Museum, Jerusalem), Sophie Durocher (Israel Antiquities Authority, Jerusalem), Sieglinde van den Brandt (Prestel Verlag, München), Danièle Obrecht (Compagnie du Livre d'Art S. A., Lausanne).

Halász Péter /

AVIGDOR HERZOG ÉS A JERUZSÁLEMI FONOTÉKA

A Jeruzsálemi Fonotéka a zsidó zenei hagyomány egyedülállóan gazdag hangarchívuma, Avigdor Herzog pedig, aki 1949-ben Herzog Viktorként hagyta el Magyarországot, e kutatóközpont alapítója és negyed századon át vezetője. Az itt következő, beszélgetésből szerkesztett elbeszélés együttesen mutatja be a művet és alkotóját, egy munkáját fejével és szívével egyaránt szolgáló tudóst és egy tudományos lehetőségeivel az egész világ zsidóságának önismeretét őrző intézményt. Mind a kettő figyelemre méltó, mert olyan szellemiséget hordoz, amit manapság zsidók és nem zsidók között egyaránt ritka: a múlt és a jelen túlzások nélküli, békés egymás mellett élésének gondolatát.

1922-ben születtem Érsekújváron, a kórházban, mert egy közeli kis faluban, Csúzon éltünk. Itt nagyon régóta éltek zsidók, egyesek földbérliként, mások mint suszterek, boltosok és így tovább. Volt rabbi, volt egy kis jesiva meg rituális fürdő és egy kántor, aki sakter is volt egyben, de amúgy órákat javított. Apám pedig amellet, hogy szatócs volt, fényképészként is működött, és az első világháborúban őrmesterként szolgált. Nagyon vallásos ember volt, kitűnően tudott héberül, de jól beszélt németül is (nem jiddisül!), szépen olvasta a Tórát, és gyakran hívták fel nagyobb ünnepeken előimádkozásra.

A templom gyerekkorom egyik első nagy élménye volt. Sokszor álltam apám mellett, és együtt énekeltük az imákat, akár egy kis kórus. Apám korán észrevette, hogy nagyon muzikális vagyok. (Van erről egy kis történet. Anyám, aki négyéves koromban meghalt, jó barátságban volt a rabbi feleségével, Sári néniével. Sári néni mesélte, hogy egyszer – még kétéves sem voltam, sem járnai, sem beszélni nem tudtam – ültem a földön, és elkezdtem énekelni azt a dalt, amivel anyám szokott alatni. Ő fedezte ezt fel, rögtön behívta anyámat, de mire bejött, már nem énekeltem.) Tehát apám tudta, hogy jó zenei adottságaim vannak, és olyan énekekre is megtanított, amiket nálunk nem is használtak. Ugyanis Pozsonyban tanult, ahol Joszele Rozenblatt, egy neves kántor kórusában énekelt, és az ott tanultakat adta át nekem. Voltak ezek között jiddis dalok is, pedig mi odahaza kizárólag magyarul beszéltünk. Apám még hegedülni is tudott, de persze nem kottából, így aztán abba is belekóstoltam. Ahogyan nőttem, egyre inkább zenész akartam lenni, de apám lebeszélte erről. Azt magyarázta: egy vallásos zsidóból nem lehet hiva-

tásos zenész, mert lehet, hogy szombaton vagy ünnepkor is játszania kell. És én hiába próbálkoztam tekintélyesebb ismerősökkel rábeszéltetni, ő egyre ugyanazt mondta.

Közben az érsekújvári középiskolába kerültem, később bentlakóként, de miután 1938-ban, a magyar bevonuláskor ott az itteninél erősebben érvénybe léptek a zsidótörvények, és apámnak megszűnt a megélhetése, ki kellett maradnom a gimnáziumból. Ekkor kezdtem kitanulni az asztalosságot, amit fél év után folytattam Pesten, ahol a Király utca 26. alatt, az ortodox zsidó tanoncotthonban laktam. 1940 és 42 között tanultam a szakmát, és utána egy évig segédként dolgoztam. Egy napon bementem a zsidó pártfogó irodába, és elmondtam, hogy zenét szeretnék tanulni, noha asztalos vagyok. Először húzódoztak, végül mégis adtak ösztöndíjat, hogy zongorázni tanulhassak. Végigsétáltam a Körúton, egy házban megláttam egy hirdetést, felmentem egy idős hölgyhöz, aki aztán évekig tanított. Gyermekkoromban, mivel volt odahaza rádiónk, állandóan hallgattam a koncertközvetítéseket, Mozartot, Beethovent, és hallás után mindent megtanultam. Mikor Pestre jöttem, is hallgattam koncerteket, aztán vettem a Rózsavölgyinél partitúrákat. Nem tudtam kottát olvasni, de mivel ismertem a műveket, kikövetkeztettem, hogy papíron mi mit jelent.

Egy év munkaszolgálat után kerültem vissza nagy nehézségek árán Budapestre, és 45-től 49-ig jártam a Zeneakadémiára. Előbb Kókai Rezsőhöz jártam, aki lakásán ingyen tanított összhangzat-tanra, aztán Viski Jánoshoz zeneszerzésre, és addigra teljesen ledolgoztam hiányos képzésem hátrányait. Emlékszem, egyik kompozíciómról Viski azt mondta: „Hát ez nagyon Kodályos – de nem azért mondom, hogy az rossz lenne, éppen ellenkezőleg!” Nagyon hatott rám az ottani légkör, és az volt a tervem, hogy feldolgozom a zsidó népzeneét. Voltaképpen azért kezdtem zeneszerzést tanulni, hogy a zsidó idiómát megfogalmazzam. Tudtam, hogy csodálatosan gazdag, de azt is tudtam, hogy még nincsen tisztességesen kidolgozva. Ismertem, ami addig ezen a területen történt, de tudtam, hogy az teljesen felületes! Miután nekem megvoltak a hiteles gyökereim és zenei érzékem, úgy éreztem, képes leszek ezt a feladatot elvégezni.

Ugyanakkor kezdtem gyűjteni, főleg táborokból visszatért középkorú vagy idősebb emberektől. Nagyrész kelet-európai anyag gyűlt össze, haszid dalok és hazzanut (díszített kántori énekstílus – H. P.). Amit én is ismertem, az annyira természetes volt számomra, hogy eszembe sem jutott, hogy feljegyezzem. Ami előkerült, azt megmutattam Szabolcsi Bencének, és ő nagyon érdekesnek találta. Emlékszem, mikor egyszer felmentem a lakására, nagyobb társaság volt nála. Arról beszélgettek, létezik-e még zsidó zene. Sza-

bolcsi odaállított eléjük, és azt mondta: „Ez a fiatalember a ma is élő zsidó zene!”

Már a háború idején bekapcsolódtam a vallásos cionista mozgalomba, aztán 1949-ben olyan lett a légkör, hogy egy annyira mély érzésű zsidónak, mint én, aki nem tudott lemondani a hagyományairól, el kellett mennie. Csehszlovákián át szöktem Bécsbe, és végül gyakorlatilag egy szál ingben érkeztem Izraelbe. Ott első utam Edith Ğrshon-Kiwihez, a híres zenekutatóhoz vezetett, akinek megmutattam magyarországi gyűjtéseimet. Utána Jeruzsálemben befejeztem zeneszerzési tanulmányaimat Joszif Tálnál, a magyar származású Pártos Ödön támogatásával.

Zenét kezdtem tanítani, és közben folyton kerestem a gyűjtés lehetőségeit. 1952 táján nyitották meg a Cion-hegyen Dávid Király Múzeumát, és megkértek, hogy vezessem a zenei részleget. Kikötöttem, hogy gyűjthessek is, de ekkor nem volt még magnetofonunk sem. Csak amikor 1955-ben megalakult a Kulturális Minisztérium zenei osztálya, amelynek egyik feladata volt, hogy kiadványokkal, kórus szervezéssel támogassa a vallásos hagyományokat, és ide is engem hívtak, akkor teljesülhetett az a feltételem, hogy vegyenek egy magnót. Akkor összesen kettő létezett egész Izraelben, az egyiket megkaptam. Ettől kezdve a gyűjtés vált fő tevékenységemmé, noha mások azt hitték, inkább a hivatali dolgok kötnek le. Óriási újtásnak számított, hogy a felvételeket kottában is kiadtam, mégpedig oly módon, hogy minden éneket két sorban nyomattam ki, felülre azt a díszített dallamot, amit hallottam, alulra pedig egy egyszerűsített, könnyebben tanítható változatot. Tíz ilyen füzet jelent meg, az év vallási ünnepei szerint szerkesztve. Hogy az oktatásban használták-e ezeket, abban erősen szkeptikus vagyok. Az Oktatási Minisztérium azon a véleményen volt, hogy ami a diaszpórában történt, azt mind el kell vetni, és csak az új lehet igazán zsidó. Azt mondták: ami nem hasonlít sem német, sem lengyel, sem orosz, sem román, sem magyar, sem arab zenére, az a zsidó zene.

1955 és 63 között, míg ott dolgoztam, minden hanukkakor rendeztünk egy országos kongresszust a zsidó zenéről. A tudományos előadásokon kívül minden alkalommal vendégül láttunk öt-tíz hagyományőrző csoportot, amelyek ott helyben, különösebb gyakorlás nélkül mutatták be tradicionális dallamaikat. Voltak olyan összehasonlításaink, hogy mindenki zsoltárokat énekelt, ki-ki a maga módján, vagy ugyanígy vetettünk egybe haggádákat. Lényegében egyedül kellett dolgoznom, hiszen egyedül engem érdekelt ilyen mélységig ez a zenei világ. Jól tudtam, hogy a kultúra folytonosan változik, és amit ma alig becsülünk, az egyszer majd nem lesz, és akkor hiába kesergünk az elszalasztott lehetőség miatt.

1963-ban sikerült megteremteni a Jeruzsálemi Egyetem mellett működő Fonotékát, és Adler professzor, a zenei tanszék vezetője meghívott, hogy én vezessem ezt. A Fonotéka alapja az én addigi gyűjteményem lett, és továbbra is tagja maradtam a minisztérium vallásos zenei osztályának. Az Egyetem segített abban, hogy többen is bekapcsolódjanak ebbe a munkába, én főként arra felügyeltem, hogy a gyűjtés a lehető leghitelesebb körülmények között zajoljék. Mód nyílt folklór-tanfolyamok beindítására, így ma több a jól képzett szakember, ám a zenei anyag nagyságához és gazdagságához mérve még mindig nagyon kevés. Természetesen a gyűjtésnek sosem lehet a végére érni, főleg egy annyira változatos társadalomban, mint Izrael, ahol ennyi nép, ennyi vallás, ennyi nemzetiség keveredik. Ha új orosz, perzsa, etiópiai vagy más zsidó bevándorlókra bukkanunk, ez újabb utánpótlást, újabb anyagot jelent.

Céлом az, hogy ne válogassunk az adatközlők között. Fontos csak az, hogy minden adatközlő részletesen elbeszélje az életét, hiszen a zsidók mindig is többet vándoroltak, mint mások, és tudnunk kell, hogy az illető hol szívtá magába a hagyomány egyes részeit. Ha ez megvan, akkor pedig énekeljen el lehetőleg mindent, amit ismer. Két körön szoktam végigmenni: az egyik a vallási év, hétköznapok, szombat és ünnepek énekei, a másik pedig az élet köre, a születéshez, bár-micvához, házassághoz, temetéshez kapcsolódó hagyomány. Nem mindenkivel lehet persze a végére érni, de volt olyan énekesem már Frankfurtból, akivel egy álló évig dolgoztam, amíg mindent elénekelt, amit tudott.

Nagyon szerencsés dolog, hogy az egyetem fiatal néprajzosai egyszer-kétszer évente elmennek valahova az országban pár napra gyűjteni. Segítségül összeállítottam egy kérdőívet, amin szerepelnek azok az énekek, amelyekre érdemes rákérdezni. Például: mit ismernek a Tóra-olvasás jelei közül? Melyiket veszik figyelembe, és melyeket hanyagolják el? Van-e a Tórának saját dallama újkor vagy más ünnepeken? Van-e a haftarának eltérő dallama? Mert nem elég egyetlen dologra rákérdezni, hanem a variálódás lehetőségeit is körül kell járni.

Pillanatnyilag – így szoktam mondani – 300 000 dallamunk van, de ezt nagyon nehéz pontosan meghatározni. Ha például felvesszünk egy samaritánus istentiszteletet, vajon az abban eltérő szövegekkel előforduló azonos dallamokat újnak vagy már ismertnek kell-e számítani? Vagy ha csak egy dallamtöredék tér vissza, az új adat-e? És például egy amidában (nálunk töfilónak mondott, minden imaórában szereplő, központi rész – H. P.), más dallama van a ködusának és utána is változik a dallam. A becslésem tehát úgy keletkezik, hogy ötperces átlagos időtartammal számolva tekintetem át a Fonotéka jelenlegi állományát.

Természetesen nem elég csupán gyűjteni, szükség van megfelelő osztályozásra is. Erre szolgál egy általam kidolgozott rendszer, amely több oldalról is megközelíthetővé teszi az anyagot. Ha valaki Brésit barát keres (a Tóra elejének felolvasása – H. P.), megmutatom neki a szövegkezdetek katalógusát. Ha valaki a Tóra 1. könyvének 1. fejezetét keresi – van katalógus a Biblia részei szerint is. Ha valaki jemenita felvételt keres, van hagyományok szerinti rendszerünk is. De ezek – és én ezt a komputert bevezetése előtt találtam ki – kereszt-katalógusként is működnek. Ha valaki jemeni Brésitet keres, azt is megtalálhatja. Miután minden felvételt kódszámok szerint rendezünk el, elég csak ezeket jelezni a katalógusban, és a kikeresés munkáját ráhagyjuk az érdeklődőre, aki aztán választhat a talált dallamok közt. A Fonotéka nyilvános, bárki használhatja helyben az anyagot, de átjátszást csak kivételes tudományos célra engedélyezünk.

A Fonotékának nincs „tervgazdálkodása”, vagyis nem határozzuk el, mikor mit gyűjtünk. Ez teljesen individuálisan történik. Valaki például nagyon megkedveli a jemeni dallamokat, gyermekként megismerkedik velük, az egyetemen továbbfejleszti tudását, ebből doktorál, és végül szakértővé válik. Ez meg is történt egy lengyel szülőktől származó fiúval. Valaki más a kurdisztániakat szereti meg, ahogy én például a szamaritánusokba bolondultam bele. Ebből adódik, hogy egyes területek nagyon részletesen dokumentáltak. Így ma a haszid anyag sokkal gazdagabb nálunk, mint a magyarországi, mert az előbbinek akadt „gazdája”, az utóbbinak eddig még nem. Én ugyan foglalkoztam ezzel is valamelyest, de nem elég mélyen. Az azonban jellemző az izraeli helyzetre, hogy én egy személyben lehetek gyűjtő és gyűjtött, mondhatni egyszerre vagyok rézbőrű bennszülött és fehér bőrű kutató, mert nemcsak archíváriusként ismernek a Fonotékában, hanem adatközlőként is. Egy francia és egy magyar etnomuzikológus együtt gyűjtött tőlem is vagy húsz órányt, ami szintén bekerült a Fonotékába.

Ha valakit egyszer „megfertőz”, hogy figyeljen a tradicionális zene izraeli továbbélésére, léptenyomon elképesztő dolgokra bukkanhat. Elképesztő, hogy milyen archaikus elemek léteznek még ma is, és erre jó bizonyíték, ha egymástól messze élő zsidó törzsek képviselői, például etiópiaiak és indiaiak, ismernek azonos dallamokat, amelyeket csakis ezer évvel ezelőtt, szétválásuk előtt használhattak együtt, és őriznek azóta is. De elképesztő az is, ahogyan folyamatosan születnek az új kultúrák. Egyes haszid körök például ma alkotják meg saját „hagyományukat”, és az új dallamok néhány év alatt valóban hagyományossá válnak. Vannak aztán olyanok is, akik azt állítják: „visszatérnek a gyökereikhez”, holott sosem ismerték kultúrájuk valódi gyökereit, úgyhogy a populáris zenéből kiindulva most teremtenek

valamit, amit „ősinek” képzelnek. Ez a szüntelen változás pedig visszahat az igazi hagyományra is, hiszen ha a jemeniták második-harmadik generációja eltorzítja az ősi dallamosságot, azt esetleg az öregek is átvehetik, ha az újat valamiért szebbnek találják a saját énekeiknél.

A vallás, ami lényegénél fogva hagyományörző, elvben fenntarthatná a hagyományos zenét is. Azonban a zsidó zene nem írásban él, és a szóbeli hagyományozódás miatt nagyon hajlékony. Ha egy kicsit változtatnak rajta, azt senki sem érzi még változtatásnak. Ez persze műfajonként eltérő; egy zmiresh vagy egy pijjut (szabadabb vallásos költemény *H.P.*) annál érdekesebb, minél újabb. A Tóra-felolvasás vagy a nuszach (az imák hagyományos dallamvázai *H.P.*) azonban kötöttebb, azok még sokáig változatlanul megmaradhatnak. Sőt, ma még arra is törekszenek egyesek, hogy minél többet tudjanak a bibliai akcentusokról, az olvasás jeleiről. Vagy ismét megjelenik az, hogy hallás után tanulják a hagyományt, akárcsak őseink; igaz, ma a Fonotéka által kibocsátott kazetták segítségével. A kazettán pedig megadunk többféle lehetőséget is, és ez még gazdagabbá teszi a dallamok mai életét, mint a hagyományban volt.

Azt azonban alig hiszem, hogy a közeljövőben a hivatalos vezetés elfogadná ezt a hagyományos zsidó zenét. A feladat az lenne, hogy oly módon értékeljük ezt a tradíciót, ahogyan Bartók és

Kodály tették a magyar zenével. Ők annak idején a német hagyományokra épülő akadémiizmus ellen lázadtak, és ebben a lázadásban nemcsak saját tehetségükre támaszkodtak, hanem fel tudták emelni a lábuk előtt heverő zenei drágaköveket is. Nyugaton, ahol már nem létezik ilyen „tisza forrás”, érthető, hogy nem tesznek ilyesmit, ámde Izraelben megvan ez az óriási kultúra, mégsem támaszkodunk rá. Azt kell mondani: forduljunk egyszer Nyugat felől Keletre, és lássuk meg, milyen értékes a keleti emberek kifejezőmódja. A fő akadály, hogy az uralkodó ideológia az új ország megteremtéséért a múlt, a diaszpóra, a vallásosság és az – úgynevezett – primitívség ellenébe a technikát, a gazdaságot és a modern világ vívmányait állítja. Fel sem vetődik, hogy ez a két világ összeegyeztethető lenne. Miközben majmoljuk a Nyugatot, hajlamosak vagyunk megfélemlkezni a saját zeneyelvünkről. Izrael a Nyugat része akar lenni, és azzá is lett, így aztán lehetetlennek tetszik, hogy egy kétezere éves dallam ki tudna fejezni bármit is ebből a mai világból. Talán a lassú fejlődés egyszer elvezet a régi és az új békés egymás mellett éléséhez. Én reménykedem, de türelmetlen is vagyok, mert szeretném magam is látni, hogy ez bekövetkezik. Még az sem kizárt, hogy amikor ennek eljön az ideje, már egyedül a Fonotékában találják meg a múlt zenei emlékeit.

Bob Cohen / KLEZMER

A KELET-EURÓPAI ZSIDÓSÁG HANGSZERES NÉPZENÉJE

„Vilt ir visn vifl manslajt es gehert tzun a stub?
Kukt af di van! Vifl es hengen fidelech azojfil manslajt!”
„Tudni akarod, hogy hány férfit lakik egy házban?
Nézz a falra! Ahány hegedűt látsz a falra akasztva, annyi férfit lakik ott!”

MOSHE BEREGOVSKI, 1937

[I]

A holocaust és az azt követő izraeli államalapítás kiterjedt kulturális, földrajzi és nyelvi csuszamlást okozott, ami abban nyilvánult meg, hogy a zsidó közösségek kezdtek eltávolodni mindattól, ami 1945 előtt közismerten zsidó volt. Az egyik ilyen jellemző változás az, hogy a kelet-európai zsidók *yiddishkeitje* többségi kultúrából kisebbségi kultúrává alakult át. A jiddis kultúra ma már inkább csak emlékeinkben él. Emlékszünk néhány szóra, talán egy-két közmondásra, és büszkén mondogatjuk, hogy nagyszüleink még jiddisül beszéltek. Azért néhány helyen, mint például a jeruzsálemi Mea Sheárimben vagy a New York-i Brooklynban, a jiddis nyelv még mindig a mindennapi élet része.

MUZIKÁS BANDA A RABBI ESKÜVŐJÉN, GALÍCIA, 1930.